

Ristningar



HUVUD-ARTIKLAR

- Från årder till plog
- Dendrokronologi—en viktig informationskälla

ÅRGÅNG 4, NUMMER 7

2010 MARS

Höglandets Fornminnesförening

Välkommen till 2010 års första nyhetsbrev. Som ni märkt har det blivit lite tunt med nummer på sista tiden. Detta beror dels på att redaktionen varit fullt upptagen med att producera Nässjö-boken, som vi hoppas att alla köper, dels på att vi har svårt att få in bidrag till nyhetsbrevet.

Vårens program har skickats ut men några höjdpunkter blir föreningsmötet i Vrigstad 21 april inklusive besök på Bankmuseet.

Den 12 juni åker vi med buss

till de östliga delarna av vårt område. Där besöker vi Hult och Albert Engströmgården, Bruzaholms bruksmuseum och Ingatorp med museer och den medeltida boden som omnämns på sidan fyra.

Efter sommaruphållet drar vi till västkusten och Bohuslän.

Observera att sista anmälningssdag i de två sistnämnda resorna är första april!

Redaktionen

Aktuella kontaktpersoner

Aneby:
Bertil Johansson 0380-20707

Eksjö:
Bo Bergvall 0381-611932

Jönköping:
Lars Ljungberg 036-92528

Nässjö:
Hilkka Elmersson 0380-91189

Tranås:
Conny Rocén 0140-13752

Vetlanda och Sävsjö:
Gunnel Granmo 0383-31037

Ordföranden har ordet

Bertil Johansson, Ordförande

2009 var ett trevligt år med intressanta resor och aktiviteter. Eftersommaren och hösten blev för mig och min hustru en konstig och långvarig sjukdomsperiod som satte sina spår fram till jul och nyår som försvann lika spårlöst som de kom. Sen kom den vinter som alla längtat efter men tyvärr i så rejält mått att den blev ett hinder för normal företagsamhet och orsakade många återbud till möten och mycket slitsamt arbete med snöröjning. Normalt sett skulle våren vara här nu (03-03) men vi här i Aneby har snövallar upp över fönstren och svårt att ta oss ut och in med bilen eftersom snön inte har någonstans att ta vägen. Om jag ser tillbaka så konstaterar

jag att vi under flera års tid varit ute och inventerat i skogarna både under jul och nyår och hela januari/februari men i år verkar det som om vi får starta efter midsommar möjligen. Vår duktige arkeolog Fredrik tog pappaledigt den 11 februari och ska inte vara tillbaka i tjänst förrän i början av september men som han sa ”det blir nog lagom att börja inventera då igen”. Det vi närmast har att se fram emot är årsmötet som jag hoppas ska bli välbesökt trots vädret och sen har vårt programutskott arbetat fram ett intressant program för 2010. Vi har fått nya medlemmar men tyvärr också tappat några på grund av flyttning till f.d. Danmark. I styrelsen har vi diskuterat svårighe-

ten att få med yngre medlemmar i föreningen, ett problem som vi delar med de flesta ideella föreningar. Att sälja nässjöboken har också visat sig svårt men jag uppmanar alla medlemmar att dra sitt strå till stacken genom att för det första köpa boken själv och för det andra sälja den till vänner och bekanta. Jag och Greta har nyss presenterat föreningen och boken på ett möte med Rotary i Nässjö där två böcker såldes och vi ska göra likadant på SPF i Nässjö där mötena brukar locka ett hundratal deltagare så vi hoppas kunna sälja några där. Väl mött på årsmötet och kom gärna med förslag och idéer.

I DET HÄR NUMRET:

| | |
|---|-----|
| Från årder till plog | 2-3 |
| Skogens kulturarv | 3 |
| Dendrokronologi—en viktig informationskälla | 4 |
| Bokrecension | 5 |
| Slutord | 6 |

Från årder till plog

Föreningen har sedan 2004 deltagit i projektet Skog och Historia, sedermera Skogens Kulturarv, med uppgift att bland annat i skogen dokumentera

den fick en järnskoning på bladet som gjorde det möjligt att gräva djupare och dessutom skuldror av järn som man kunde trampa ner spaden med och på så vis få

möjlighet att anamma den nya tekniken fick man plötsligt tid över att till annat än att bara slita ut sig på åkrarna. Delar av landet expanderade och giriga stormän tog

”Årdern hade en bill av en ca 7 cm bred spets ”



”De äldsta spår vi finner är s.k. hackerör, ihopsamlade stenhögar från de första odlingarna”

fossil åkermark. De äldsta spår vi finner är s.k. hackerör, ihopsamlade stenhögar från de första odlingarna då man med hjälp av trähackor skapade små odlingsytor. Jag har just läst Sveriges Historia 600-1350, där Stefan Larsson har en intressant och lärorik redogörelse för utvecklingen från hackan till mera moderna arbetsredskap. Under perioden 1000-talet till 1200-talet tillkom nya redskap. Användandet av järn blev allt vanligare men till att börja med användes järnet vid tillverkning av yxor och knivar medan jorden bearbetades med träspadar. Det var en stor förändring när sedan träspa-

ännu större kraft och större djup i marken. Detta verktyg trängde ut hackan i jordbruksarbetet. De som hade dragdjur använde årder för att göra spår i jorden, och den största utvecklingen skedde när man övergick från årder till plog. Årdern hade en bill av en ca 7 cm bred spets som gick ner i marken och skar en fåra som var högst 30 cm djup. Att bruka årder kallades att ärja. Plogen som var en revolutionerande nyhet hade både bill och vändskiva vilket innebar att jorden vändes och luckrades upp. Som alltid var det inte alla som tog till sig nyheten utan man fortsatte länge med årder. I de familjer där man hade dragdjur och råd och

tillfället i akt att utnyttja tekniker som gynnade dem själva och genom nyodling växte jordegendomarna, vilket drev på utvecklingen. Nyodlingen följde ett lättbegripligt mönster: de redan röjda och uppodlade markerna kom i fråga först. Hellre nyodling på mark som tidigare brukats till insamling av hö eller löv än nyodling i skog. Trälar och fattiga hänvisades till mera otillgängliga små områden i skogsmark och denna odling kan spåras genom ortnamn som slutar på -ryd, -måla, boda. Ryd = röjning, måla = uppmätt jordstycke (av mäta) och -boda = ett utmarksområde. Ju längre fram i tiden man kommer desto mer reglerad och effektiv blir nyodlingsproces-

sen.

Årder av trä dominerade under vikingatiden och blev allt vanligare under medeltiden men fick då konkurrens av plogen.

Bertil Johansson

Skogens Kulturarv

Den 23 februari fick vi besked av länsantikvarien att medel beviljats så att vi får fortsätta vår inventering i skogarna detta år ut, och det som återstår att inventera är i första hand resten av Frinnaryds socken. Resultatet blir naturligtvis beroende av vid vilken tid på året den här snön tänker smälta bort och därefter översvämningarna torka upp. Gänget som inventerar

består av Bertil och Greta, Bertil Wärnberg, Hans Forssander och Göran Sigfridsson. Håkan Rosén i Tranås ansluter gärna när det gäller en lördag eller söndag. Om någon mer i föreningen vill följa med ut en gång och se hur vi jobbar så mer än välkommen. Ring bara Greta 0380-20707

Greta Forsberg



Dendrokronologi – en viktig informationskälla

”ett utmärkt hjälpmedel för att bestämma en träbyggnads ålder”

Dendrokronologi – tidsbestämning med hjälp av trädens årsringar - är ett utmärkt hjälpmedel för att bestämma en träbyggnads ålder och ger också besked om avverkningstidpunkt, ursprung och klimat. I Tidskriften Skogen nr 1/10 finns ett intressant reportage av Bosse Backström som har intervjuat dendrokronologen Hans Lindersson som arbetar på Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi vid Lunds Universitet. Man tar ut vedprover från gamla byggnader för att kunna tidsbestämma byggår och år för avverkning av virket som använts vid bygget. Man mäter årsringarnas bredd och får då en tidsprofil av t ex ekbjälkar och jämför denna med kurvor för ek inlagda i en databas. Man kan också urskilja en särskild karaktär på virke som kommit från ett visst område. Det finns stora geografiska skillnader i årsringar och växtsätt. Sydsvensk ek kan dateras ner till år noll medan tallar kan dateras från 500-talet. För norra Sveriges tallar kan kurvan sträckas 7400 år tillbaka i tiden på grund av långsam växt och låg nedbrytningstakt av tallveden i det karga klimatet. Om man vill ha reda på hur gammal en träbod är måste man ta många prov på träet eftersom man vanligtvis återanvände virke och det alltså kan finnas virke från helt olika tidsperioder i samma byggnad. Man kan på årsringarna se om virket har avverkats på sommaren eller på vintern. Ett komplement

för åldersbestämning är Kol-14-metoden, särskilt när det gäller mycket gammalt trä som inte har något referensmaterial. Som den äldsta bevarade träkyrkan anges Granhults kyrka i Småland från tidigt 1200-tal. Invid kyrkan i Älvdalen står en skattebod som är uppförd av tall som visar sig ha fällts under vintern 1285-86. Vid Ingatorps kyrka står en bod i kanten av kyrkogården. Dendrokronologisk datering visar att tallarna fällts 1229 plus/minus 10 år och den äldsta årsringen dateras till år 992. Boden räknas (just nu) som landets äldsta timrade ickekyrkliga byggnad. Detta kan vara bra att veta när vi i juni ska besöka bl.a. Ingatorp.

Bertil Johansson

Bokrecension

Arkeolog Mikael Jägerbrand har skrivit boken ”33 mest sevärda vikingaplatserna att besöka i Sverige”. Mikael har en bakgrund som reseguide och har sedan läst till arkeolog. Han har kombinerat sina två intressen genom att skriva boken som recenserar här men han har också skrivit reseguider på en till två sidor var, dessa finns på www.fornguiden.se att hämta. Några av guiderna är Sparlösaasten och Lutande Tornet.

Men för att återvända till recensionen så är boken i ett behändigt format som lätt tas med på resan för att tas fram när man närmar sig något fornminne som omnämns.

Som titeln säger är det 33 fornminnen som omnämns, från Ale stenar i Skåne till Gamla Uppsala. Den största mängden ligger kring Stockholmstrakten men södra Vä-

nern, Blekinge och Skåne samt Gotland är relativt väl representerade också.

Gravar, runstenar och vikingabyar berörs men tyvärr ingen i våra trakter, de närmsta är Björketorpsstenen i Ronneby och Rökstenen. Varje fornminne beskrivs på en lättläst sida med fina foton och en enkel karta för att hitta.

De flesta uppslagen innehåller färgbilder på fornlämningarna. Texterna visar att Mikael är väl insatt och han har även kostat på sig att ta med lite sägner och liknande.

Boken är väl värd att köpa och finns på Virvelvind Förlag. Den kostar bara drygt 100 kr. Vi har sett till att få ett avtal med Mikael så att våra medlemmar kan beställa utan fraktkostnad. Uppge bara ”Höglandet” på beställningen så slipper du frakten.

Beställer gör man enklast på www.virvelvind-forlag.se eller kontakta någon i styrelsen så kan du få Mikael's telefonnummer.

Förutom den recenserade boken och de fria fornguiderna som kan hämtas på hemsidan som nämnts, finns ”Heliga vägen - guidebok till Lysekils berömda hållristningar” och fler är på gång.

Lars Ljungberg

**Högländets
Fornminnesförening**

Telefon: 0380-207 07
(Ordförande Bertil Johansson)

Redaktion:
Michael Wallin
Lars Ljungberg

E-post:
nyhet@fornminne-hogland.se

Vi finns på webben, besök oss på:
<http://www.fornminne-hogland.se>

Webbansvarig: Lars Ljungberg

Slutord

Tyvärr nödgas vi i Redaktionen konstatera att vi lider av tidsbrist så vi hinner inte själva producera artiklar till nyhetsbrevet i samma omfattning som tidigare.

Detta yttrar sig denna gång som vissa tomma fält men vi ville komma ut till årsmötet med detta nummer.

Redaktionen överväger allvarligt att hoppa av uppdraget med att producera Ristningar vilket såklart är tråkigt men utan bidrag så blir det inte lätt att få till intressanta brev.

Redaktionen

HÖGLANDETS FORNMINNESFÖRENING
c/o Bertil Johansson
V Strandvägen 11
578 33 ANEBY

B-FÖRENINGSBREV

